

DOKUMENTARNI FILM U RAZREDNOJ NASTAVI

Krolo, Maria

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:938600>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-30**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET
DIPLOMSKI RAD

DOKUMENTARNI FILM U RAZREDNOJ NASTAVI
MARIA KROLO

Split, 2022.

Odsjek za Učiteljski studij

Studij: Učiteljski studij

Kolegij: Medijska kultura

DOKUMENTARNI FILM U RAZREDNOJ NASTAVI

Studentica:

Maria Krolo

Mentorica:

doc. dr. sc. Tea-Tereza Vidović Schreiber

Komentorica:

izv. prof. dr. sc. Helena Dragić

Split, 2022.

ZAHVALA

Veliko hvala mentorici doc. dr. sc. Tei-Terezi Vidović Schreiber i komentorici izv. prof. dr. sc. Heleni Dragić na strpljenju, pomoći, dostupnosti i uloženom vremenu pri izradi ovoga diplomskoga rada. Također, veliko hvala mojoj sestri Angeli Krolo i mojoj majci Višnji Krolo te prijateljici Karli Čavar koja je uvijek bila uz mene u radu i školovanju.

Sadržaj

1. Uvod	5
2. O filmu kao mediju.....	6
3. Povijest filma	7
4. Vrste filmova.....	10
5. Dokumentarni film	12
6. Povijest dokumentarnoga filma	14
7. Vrste dokumentarnoga filma.....	17
8. Najpoznatiji dokumentarni filmovi u Hrvatskoj i u svijetu	18
9. Nagrade za dokumentarni film.....	23
10. Film u nastavi	25
10.1. Utjecaj filma na djecu.....	25
10.2. Medijska kultura u razrednoj nastavi	27
10.3. Medijska pismenost	29
10.4. Etape sata nastave filma	30
11. Dokumentarni film u nastavi.....	33
11.1. Nastavni sat dokumentarnoga filma – <i>Odlučujuća utakmica, 4. razred</i>	34
12. Zaključak	37
13. Sažetak	38
14. Abstract	39
15. Literatura	40
16. Popis slika	43

1. Uvod

Tema je ovoga diplomskog rada dokumentarni film u razrednoj nastavi. Posljednja dva desetljeća pokazala su ubrzani razvoj medija pa tako i jačanje moći informacija koje se neprestano šire te utječu na mnoštvo i na život pojedinca. Razvoj i uporaba masovnih medija postaje dio svakodnevnice, tako i gledanje filma koji je danas dostupan većini ljudi na svijetu. Film ima veliki utjecaj na sve ljude, posebno na mlade osobe koje su u procesu razvoja osobnosti i u potrazi za samim sobom. Djeci je gledanje filma dio odrastanja, stoga je potrebno da budu medijski pismeni kako bi bili sposobni vrednovati pogledani film kao umjetničko djelo.

Medijska kultura je područje hrvatskoga jezika te je bitan faktor u osnovnom filmskom obrazovanju učenika. U odgojno – obrazovnom segmentu, film je važan čimbenik toga procesa jer je nepresušan izvor znanja i može služiti kao korisno nastavno sredstvo. Kao što navodi Mikić (2001), dokumentarni filmovi značajni su u nastavnome procesu. Dokumentarni se film uvelike razlikuje od drugih filmskih rodova jer prikazuje istiniti događaj u pravim životnim uvjetima.

Cilj ovoga rada jest prikazati svrhu filma, posebice dokumentarnoga filma u nastavi. Prikazat će se opća obilježja filma, filmske vrste i razvoj filma tijekom povijesti pa tako i razvoj dokumentarnoga filma u svijetu. Govorit će se o razvoju filma od samoga početka pa sve do danas, kada film postaje dio nastavnoga procesa. U radu će se spomenuti i najznačajniji dokumentarni filmovi u Hrvatskoj i u svijetu te nagrade koje su cijenjene u svijetu filmske umjetnosti. Drugim riječima, prikazat će se stanje dokumentarnoga filma u odgojno – obrazovnome procesu, njegova važnost, obilježja, značenje te višestruka iskoristivost.

2. O filmu kao mediju

Mikić (2001) navodi kako je film najpopularniji medij koji je u današnjem društvu sredstvo priopćavanja, odnosno vrsta komunikacije s gledateljima. Dolazi od engleske riječi *film*, što u prijevodu znači tanak sloj, tanka kožica, membrana. Film je složeno područje; istovremeno je i osobni doživljaj i društveni fenomen. Također, sinteza je različitih umjetnosti i to polazeći od fotografije, književnosti, kazališta, glazbe pa sve do likovne umjetnosti. Film je kombinacija elemenata umjetnosti iz kojih se stvara jedna nova cjelina, koja je ujedno i vrsta zabave koja gledatelju omogućuje opuštanje. Kinematografija ukazuje na sustav organizacije proizvodnje filma, odnosno proces od ideje do prikazivanja. U svijetu, posebno u zemljama engleskoga govornoga područja, nailazimo na nazive: *film*, *cinema* i *movie*. *Film* označava skup svih pojedinačnih djela; kulturno područje koje se temelji na filmskim djelima, *cinema* označava estetiku filma, a *movie* film kao robu (Mikić, 2001, *Film u nastavi medijske kulture*). Navedeni pojmovi isprepleću se od početka kinematografije pa sve do danas.

Masovni mediji sredstva su javnoga priopćavanja, što se može definirati kao sredstvo komunikacije, tehnika širenja masovne kulture određenim grupama ili množtvu. Film spada u tradicionalne masovne medije zajedno s televizijom i radijom, dok se u medije novijeg vremena ubrajaju video, teletext i internet. Prema Mikiću (2001, 15):

„Publika masovnih medija je brojna, anonimna i heterogena. U filmu se izražava slikama i zvukovima. Kako se film oslanja na naše životno iskustvo (vizualnu i auditivnu percepciju) on je spoznajno vrlo pristupačan. Prizore u filmu prepoznajemo iako nismo obrazovani za gledanje, jer oni pripadaju našem životnom iskustvu.“

Masovni mediji svakodnevno utječu na živote ljudi, pa tako i na društvene pojave, procese, državu, društvo i pojedinca. Film, kao masovni medij, dopire do svakoga pojedinca na svoj način jer je gledatelj taj koji kritički prima i dekodira poruku redatelja. Gledatelj se često može identificirati s filmom ili s filmskim likovima ili pak osjećati odbojnost što ovisi o gledateljevoj ideološkoj, psihološkoj i socijalnoj razini. Črnja (1962) spominje kako se pomoću „živih slika“ stvaraju velika umjetnička djela. Film je novi oblik izražavanja misli, stvaranja metafora i misaonih estetskih cjelina. To je jedan od najprikladnijih oblika prikazivanja i približavanja umjetnosti široj publici, a ujedno je i oblik umjetnosti koji se najbrže prenosi diljem svijeta. Prema Črnji (1962, 17):

„Umjetnička povijest filma pokazuje nam da se filmskim izražajnim sredstvima mogu stvoriti snažna, impresivna i velika djela, pa prema tome film uvelike postaje sredstvo za oblikovanje ljepote za stvaranja novih i originalnih sintetičkih istina, koja mogu biti odraz života i njegova estetska nadogradnja.“

3. Povijest filma

Peterlić (2008) opisuje rapidan razvoj filma koji se javlja potkraj 19. stoljeća. Godina 1927. vrlo je značajna u filmskoj domeni zato što su te godine kamera i projektor trijumfirali u svijetu filma dok je otkriće zvučne tehnologije obgrlilo film kao finalni proizvod. Prvo otkriće bilježi granicu između nepostojanja i postojanja filma, a drugo je otkriće ne samo početak velike tehnološke promjene, već i odrednica bitnih komunikacijsko – informatičkih i estetskih odlika filma. U povijesti, film je pretežito bio slika, ali sve se promijenilo onda kada je zvuk postao ravnopravni element filmskoga izražaja. Kao što i Mikić (2001) elaborira, tehnika i film dva su usko povezana pojma. Svaki tehnički pronalazak, prije ili kasnije, utječe na promjene u razvoju filma.

Neki od većih napredaka koje Mikić (2001) također spominje za vrijeme razvoja u šezdesetim godinama, a koji su pridonosili i razvoju filmske industrije su: omogućavanje veće pokretljivosti kamere, snimanje tona te snimanje prostora u kojima nedostaje veća količina svjetlosti, a koja je prijeko potrebna za snimanje. Svjetlost više nije potrebno mijenjati dodatnom rasvjetom, već se autentičnom stvarnošću postiže još jedan od brojnih filmskih ciljeva.

Peterlić (2008, 17) navodi točan trenutak početka razvoja zvučnoga filma. Taj povijesni događaj pripisuje se 1927. godini, točnije 6. listopada kada je održana premijera prvoga zvučnoga filma *Pjevač jazz*, američkoga redatelja Alana Croslanda, produkcije tvrtke Warner Bros. Prvi zvučni film prikazuje pjevača, sina židovskoga kantora koji pjeva maskiran u crna. Nakon nove tehnološke senzacije, otkrićem tehnologije zvuka, film se uvelike mijenja te tako ostala filmska studija preuzimaju slične tehnologije. Omjer zvučnoga filma, gledano iz perspektive sredine drugoga desetljeća, znatno je dužega trajanja od nijemoga filma. Omjer je 1:3, uz pretpostavku da će se tako i nastaviti ako ne dođe do kakvih većih događanja koji bi mogli dovesti do znatnih promjena.

Slika 1. Prvi zvučni film *Pjevač jazza* iz 1927. godine¹

Kako bi se povijesni razvoj filma bolje prikazao, Peterlić (2008) smatra kako se prvo moraju odrediti konstante u povijesti filma koje su i pridonijele daljnjem razvoju filma, a to su: publika, tehnologija, eksperimentiranje i priča. Bez publike, film ne bi imao gledatelje i bio bi osuđen na propast, dok oduševljenje većega broja gledatelja omogućuje daljnji razvitak i opstanak filma. Druga konstanta, tehnologija, olakšava produkciju i omogućuje bolju kvalitetu filma. Eksperimentiranje se odnosi na usavršavanje filmske tehnologije, na istraživanje tehnike i tehnologije filma, a priča na fabularnu konstrukciju, koja se sastoji od zapleta (u kojima postoji očekivan sukob i u kojima je na početku određen cilj radnje) najčešće s pozitivnim herojem i drugim likovima. Cilj je filma stvoriti empatiju kod gledatelja kako bi se mogli poistovjetiti s pričom, ponajprije glavnim likom. Nakon različitih događaja tijekom povijesti, nakon pune zrelosti nijemoga filma, dolazi do suprotstavljanja klasičnoj fabuli filma. Prema Peterliću (2008, 22):

„Najprije u okviru francuske avangarde impresionisti smatraju da se film mora usredotočiti na ugođaje i stanja likova, a ne na radnju, slijede dadaisti koji se izruguju konvencijama klasičnoga filma, nadrealisti koji prikazuju „alternativnu“ zbilju, drže se „logike sna“ i posve zaziru od klasičnoga pripovijedanja, dok se „apstraktisti“ i predstavnici čistoga filma pretežito okreću nefigurativnom filmu, i dok u takvu slikarstvu nema prepoznatljivih likova, u filmu također izostaju prepoznatljive stvari, pa i ljudi, bez kojih uglavnom nema priče.“

¹https://hr.wikipedia.org/wiki/The_Jazz_Singer_%281927.%29#/media/Datoteka:The_Jazz_Singer_1927_Poster.jpg [Pristupljeno: 6. 8. 2022.]

Također, odnosi se i na sovjetsku avangardu navedenoga razdoblja u kojoj je glavni junak ubilačko oružje u rukama klasnoga neprijatelja. Peterlić (2008) elaborira kako redatelj Orson Welles, u filmu *Građanin Kane* iz 1941. godine, odustaje od klasične fabule. Klasičnoj se fabuli drastično suprotstavlja druga avangarda. Drugi svjetski rat donosi nove promjene, kako u društvu, tako i u razvoju filma. U navedenom su razdoblju dominirali metaforičko – simbolički završeci. Modernisti, pri kraju pedesetih godina 20. stoljeća, stvaraju model unutrašnjega filma, u kojem je središte zbivanja u svijesti lika što remeti klasični vremenski poredak i pravac zbivanja. Treća avangarda, koja se javlja sredinom 20. stoljeća, novi je pogled eksperimentalnih sklonosti sa središtem u New Yorku. Početkom sedamdesetih godina 20. stoljeća dominiraju filmovi s klasičnom pričom. Najpoznatiji je predstavnik Steven Spielberg. Glavni je filmski junak toga vremena, akcijski nastrojen i optimističan. Upravo takvim duhom on pobjeđuje sve svoje prepreke. Jedna konstanta koja također prati film tijekom dulje filmske povijesti težnja je prema istini koja se počinje razvijati tek u vrijeme zvučnoga razdoblja filma. Tada se javlja i prva dokumentaristička škola, takozvani britanski dokumentaristički pokret. Drugi svjetski rat ubrzava proces razvoja dokumentarnoga filma i model realizma u igranome filmu. Snimanje se sve više odvija u vanjskim, stvarnim uvjetima kako bi redatelji što kvalitetnije približili surovu stvarnost gledateljima. Također, američka je kinematografija jedna od konstanti povijesti filma koja se najviše posvetila tehnološkom razvoju filma, podržavala je film s junakom, prikazivala realistične detalje, a svemu tomu potpomogla je i uvjerljiva gluma.

4. Vrste filmova

Mikić (2001) sadržajno utemeljuje pojam filma. Kao što je to slučaj i s književnošću, tako on i film dijeli na rodove, vrste i podvrste. Često se u svakidašnjem govoru susrećemo s riječju žanr, riječju koja dolazi od francuske riječi *genre*, od latinskoga *genus*, što u prijevodu znači rod, vrsta. Filmologija je znanost posvećena proučavanju filma, njegovoj klasifikaciji i sistematizaciji. Zbog miješanja filmova (rodova), ponekad je teško razaznati filmski rod pa je filmski rod nedorečeni pojam. Bez obzira na to, filmske rodove dijelimo na: dokumentarni film, igrani film, animirani film, eksperimentalni film, obrazovni ili znanstveni film i propagandni film.

Prema Mikiću (2001, 107): „Dokumentarni film je onaj filmski uradak koji se tematski i sadržajno oslanja na događaje u zbilji.“

Prema Giliću (2013, 22):

„Može se, dakle, reći da je dokumentarni film široko prihvaćen naziv za skupinu filmova koji prikazuju prizore iz zbilje, koji se trude ostaviti dojam izravne referencije na stvarni svijet. Za razliku od tvrdnji iz igranog filma, tvrdnjama iz dokumentarnog filma primarni kontekst je zbiljski, odnosno stvarni svijet; prema njemu se mjeri istinitost svih tvrdnji.“

Igrani je film najčešće proizvod mašte u kojem filmska priča ima zaplet, razvoj događaja i napetost. Likove utjelovljuju glumci i glumice, a događaji mogu biti izmišljeni ili snimljeni prema kakvom stvarnom događaju. Igrani filmovi prema vrsti ili žanru mogu biti: kriminalistički, povijesni, znanstveno-fantastični, komedije, dramski, vesterni, fantazije, romantični i glazbeni.²

Animirani film stvara iluziju kretanja nizanjem sličica koje se izmjenjuju brzinom od dvadeset i četiri kadra u sekundi, te je zajednički naziv za više vrsta filmova: crtane, lutkarske, kolažne i filmove s animiranim predmetima. Snima se crtež po crtež koji se kasnije oživljavaju tehnikom filmske produkcije. Animirani film dolazi od latinske riječi *animare*, što u prijevodu znači oživiti neživo, odnosno pokrenuti ono što se samo po sebi ne kreće.³

Eksperimentalni film je film koji obilježava neke inovacije na području filmskoga izražavanja i često se odnosi na djela koja pripadaju avangardi. To su filmovi koji *ruše granicu* medija, donose novine koje su značajne za razvoj filma. Oblik eksperimentalnoga filma koji

²https://edutorij.e-skole.hr/share/proxy/alfresco-noauth/edutorij/api/proxy-guest/df4dc771-5c46-4a4f-8328-5c1f35aed47f/html/692_objasnjavamo_obilježja_igranog_i_animiranog_filma.html [Pristupljeno 26. 7. 2022.]

³https://edutorij.e-skole.hr/share/proxy/alfresco-noauth/edutorij/api/proxy-guest/df4dc771-5c46-4a4f-8328-5c1f35aed47f/html/692_objasnjavamo_obilježja_igranog_i_animiranog_filma.html [Pristupljeno 26. 7. 2022.]

dalje promiče tehnološka ograničenja prošireni je film, a odnosi se na paralelne projekcije, narušavanje okvira i oblika okvira filmskoga ekrana, početka i kraja filmske vrpce.⁴

Obrazovni film je edukativni, prosvjetni ili školski film te je naziv za sve vrste namjenskih filmova koji se koriste u različitim područjima obrazovanja. Tijekom procesa obrazovanja, moguće je primijeniti gotovo sve obrazovne filmove jer su jasno izraženi obrazovni ishodi te je očekivana funkcionalnost u određenim kategorijama obrazovanja.⁵

Propagandni je film svaki film koji ima propagandne ili promidžbene namjere, kojem je prvenstveni cilj propaganda. U takve filmove ubrajaju se svi filmovi koji zastupaju neka uvjerenja, a koja su neprihvatljiva od grupe koja procjenjuje film, primjerice, vjerske zajednice, države, političke stranke i sl.⁶

⁴<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=17424> [Pristupljeno: 11. 6. 2022.]

⁵<https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44624> [Pristupljeno: 11. 6. 2022.]

⁶<https://filmska.lzmk.hr/natuknica.aspx?ID=4239> [Pristupljeno 12.6. 2022.]

5. Dokumentarni film

Prema Mikiću (2001, 107) „dokumentarni film je onaj filmski uradak koji se tematski i sadržajno oslanja na događaje u zbilji.“. Dokumentarni se film uvelike razlikuje od drugih filmski rodova jer su istiniti događaji prikazani u trenutnim i zbiljskim životnim uvjetima. Izraz dokumentarni film, prvi put spominje engleski dokumentarist John Grierson. Isprva je to bio naziv za putopisne filmove, no poslije John Grierson shvaća kako određivanje dokumentarnosti filma najviše ovisi o načinu obrade odabrane teme uz uvjet da uporaba filmskih izražajnih sredstava što manje promjeni zbilju. John Grierson, koji je začetnik dokumentarističke škole, prikazuje britansku svakodnevnicu, a najčešće život ribara, radnika i seljaka. Prema Peterliću (2008, 204): „Grierson tvrdi kako stvarni ljudi, dakle neprofesionalni glumci nađeni u realnom (a ne studijskom) okolišu mogu pružiti uzbudljivo svjedočanstvo o životu“.

Slika 2. John Grierson⁷

Dakle, prema Peterliću (2008) stupanj realističnosti dokumentarnoga filma je diskutabilan, upravo stoga što je redatelj taj koji određuje kako, što i kada će se nešto prikazati te odlučuje o reprezentaciji prizora koji mu nudi stvaran svijet. Peterlić (2000) tvrdi kako film ne može u potpunosti biti dokumentaran jer je film složeni sustav koji netko stvara i tako tvorac filma sam sebe unosi u film. Mikić (2001) navodi kako je dokumentarni film u početku prikazivao

⁷ https://www.imdb.com/name/nm0340961/mediaviewer/rm915931136?context=default&ref_=nm_phs_md_1
[Pristupljeno: 6. 8. 2022.]

činjenično stanje dok su gledatelji bili sudionici prikazanih sadržaja. S vremenom se to mijenja jer snimatelji i redatelji žele na svoj način prikazati određeno zbivanje pa dolazi do autorskoga načina komentiranja kako bi pridonijeli nešto svoje.

Turković (1996) razlikuje dva tipa dokumentarizma: zatjecajni i priređivački (rekonstrukcijski). Zatjecajni dokumentarizam evidentira događaj neovisno snima li se ili ne, a u priređivačkom dokumentarizmu redatelj rekonstruira događaje za snimanje. Također, u priređivačkom dokumentarizmu, ljudi glume za potrebe filma te se određeni događaji više puta ponavljaju i snimaju kako bi se dobila što bolja snimka.

Mikić (2001) unutar dokumentarnoga filma ubraja film-istina i direktni film. Zagovornik teorije i prakse filma-istine je Dzige Vertova koji se već dvadesetih godina zauzimao za to da snimane osobe ne budu svjesne kamere te da na taj način snimljene osobe djeluju aktivnije bez promjene ponašanja dok autorove interpretacije dolaze do izražaja na kraju, u montažnoj sobi. U filmovima koji nastaju po uzoru na film-istinu, kamera služi kao provokator te se na taj način želi od osobe koju se anketira ili intervjuira dobiti što zanimljiviji odgovor. U ovom slučaju snimljene osobe svjesne su kamere, ali ne znaju u kojem kontekstu će se rabiti snimak. U osamdesetim godinama prošloga stoljeća cilj dokumentarnoga filma bio je demokratskom društvu još upitan i sve je češće imao politički predznak.

6. Povijest dokumentarnoga filma

Peterlić (2008) navodi kako su ekonomske krize, revolucije, promjene društvenoga uređenja, kapitalističko uređenje, fašistički režimi i veliki broj ratova, pa tako i Drugi svjetski rat, uvelike utjecali na razvoj dokumentarnoga filma. Zajednički cilj dokumentarista formira ih u aktivne skupine i potiče na suradnju. Najveći doprinos u povijesti dokumentarnoga filma ima Škot John Grierson koji 1939. godine osniva *National Film Board of Canada*, ustanovu koja započinje s proizvodnjom dokumentarističkih i eksperimentalističkih filmova. Griersonov jedini film *Nošeni strujom* iz 1929. godine gradi novu tradiciju. Prikazuje pošten, ali naporan ribarski posao. Redatelj Grierson, tijekom svoga života, stvara samo jedan film, ali uz to je i inicijator svih akcija te stvara svoju radionicu koja ubraja poznata imena kao što su Paul Roth, Edgar Anstey, Arthur Elton, Stuart Legg, Harry Watt i Basil Wright. Oni stječu iskustvo i znanje o filmskim tehnikama, scenariju i produkciji. Grierson, također, piše stručne radove o dokumentarizmu.⁸

Pojava zvučne tehnologije omogućuje i jača razvoj dokumentarističkih filmova. Narator može biti poetičan, sveznajući, autoritativan i osoban, a tekst omogućuje kombiniranje različitih stilova. U prvome se dijelu filma prikazuju problemi, a u drugome se dijelu rješavaju. U tridesetim godinama 20. stoljeća prevladava avangarda koja se može opaziti u filmovima *Entuzijazam–Simfonija Donbasa*, Dzige Vertova ili *Povodom Nice*, Jeana Vigoa. Dokumentarni film koji Peterlić (2008) izdvaja je Cavalcantijevo *Ugljeno lice* iz 1935. godine. Skladatelj glazbe je Benjamin Britten, a scenarist poznati pjesnik Stephen Spender. Dokumentarni film Ansteya i Eltona *Stambeni problemi*, prikazuje prvi put snimane osobe kako govore u kameru. Takav postupak dolazi kasnije do izražaja, točnije krajem pedesetih godina 20. stoljeća. Dokumentarni se film razvija i u Americi kao odraz velike ekonomske krize. Film *Plug koji je razorio ravnicu*, iz 1936. godine, redatelja Parea Lorentza, budi zainteresiranost vlade dok Hollywood ostaje i dalje nezainteresiran za produkciju dokumentarnih filmova. Na Lorentzov nagovor država financira *United States Film Service* čiji je cilj informirati mnoštvo o društvenim problemima. Lorentz najveći uspjeh doživljava s filmom *Rijeka* iz 1937. godine koji je u Veneciji nagrađen kao najbolji dokumentarni film. Film prikazuje slijev rijeke Mississippi, pretjerano iskorištavanje zemlje i šuma što dovodi do velikih posljedica; erozije tla i velikih poplava. Film *Rodna zemlja* iz 1942. godine, redatelja Paula Stranda i Lea Hurwitza prikazuje kršenje ljudskih prava u Sjedinjenim Američkim Državama. Razvoj grada New Yorka

⁸ Više o tome u: Peterlić, A. (2008). *Povijest filma*. Zagreb: Hrvatski filmski savez.

prikazuju redatelji Willard Van Dyke i Ralph Steiner 1939. godine u filmu *Grad*. Prethodno nabrojani redatelji dokumentarnih filmova pokazuju svoje zanimanje za socijalne probleme i odnose čovjeka i društva, a toj se tematici posebno posvećuju u zvučnom filmu. Seriju od sedam dokumentarnih filmova *Zašto se borimo*, pod vodstvom režisera Franka Capra, prikazuje promidžbenu namjenu ulaska Amerike u Drugi svjetski rat, uzroke i razloge sudjelovanja. Slavni redatelji, koji također značajno doprinose svojim filmovima, su: John Ford, William Wyler te John Huston. Kao miljenica nacionalsocijalista, njemačka je glumica i redateljica Leni Reifenstahl stekla slavu planinskim filmovima, a jednako tako kao i redateljica filma *Plavo svjetlo* iz 1932. godine. Nakon velikoga uspjeha toga filma, Leni Reifenstahl dobiva zadatak snimiti kongres stranke Hitlerova nacističkoga pokreta u Nürnbergu. Gotovi produkt, film *Trijumf volje*, doživljava veliki uspjeh kojim se prikazao redateljčin talent, ali služi i kao pravi primjer negativne uporabe filma u svrhu širenja negativne ideologije. Jedan od njezinih uspješnijih filmova je *Olimpija*, sniman tijekom održavanja olimpijskih igara u Berlinu 1936. godine.

Prema Peterliću (2008, 206): „Tijekom 1930-ih, dokumentarni je film ukazao još jednu svoju potencijalnu vrijednost. Najčešće je znatno jeftiniji od igranih filmova, mogao se realizirati i dosegnuti visoke domete i u tzv. malim kinematografijama“. Europski dokumentarni filmovi koji tijekom tridesetih godina 20. stoljeća doživljavaju uspjeh i koje je nemoguće ne spomenuti su: *Rad na obalama Douira* (1929.), *Zemlja bez kruha* (1932.), *Borinaga* (1933.), *Nova Zemlja* (1932.), *Španjolska zemlja* (1937.) itd. Tekst za dokumentarni film *Španjolska zemlja*, koji prikazuje ratna zbivanja u Španjolskoj, napisao je poznati američki romanopisac Ernest Hemingway.

Mikić (2001), također, nabraja ključne filmove koji se mogu izdvojiti iz povijesnoga razvoja dokumentarnih filmova. Filmski redatelj Flaherty u svojim filmovima prikazuje susret mladih ljudi opasne, ali očaravajuće prirode. To su dokumentarni filmovi *Nanook sa Sjevera* (1922.) i *Moana* (1926.). Često se dokumentarni filmovi Flahertyja uspoređuju s romanima Marka Twaina radi pustolovnoga svijeta mladeži, stoga se njegovi filmovi još nazivaju Huckleberry filmovima, što je vidljivo u dokumentarnim filmovima *Čovjek s Arana* iz 1934. godine i *Priča iz Louisane* iz 1948. godine. U vrijeme pojave zvučnoga filma, engleski redatelji dokumentarnih filmova prikazuju stvarnost s poetskim i retoričkim stupnjem nadogradnje. Dokumentarni se filmovi radi pitanja objektivnosti, zbilje, stupnja subjektivnosti, komentara, stilističkih i tehnoloških novina sve više bliže igranome filmu što je vidljivo u filmovima Buñuela, Vigoa, Renoira, Murnaua, Rossellinija, Godarda, Truffauta itd. Redatelji Hawks, Walsh, Boetticher i Ford dokumentarne filmove približavaju pustolovnoj akcijskoj priči; oni su

majstori žanra vesterna u kojima istina ostaje izrečena. Eksperimentalni je film u razvoju pod utjecajem avangarde, a teži se uporabi izrazito velikoga raspona izražajnih sredstava. Primjer eksperimentalnoga filma film je redatelja Waltera Ruttmanna, *Berlin – simfonija velegrada* iz 1927. godine koji svojim montažnim ritmovima podsjeća na Einsteina ili Vertova.

Mikić (2001) smatra da se u svijetu dokumentarnoga filma trebaju izdvojiti i filmovi koji prikazuju neistražene, neotkrivene, strane svjetove, kao što su filmovi *Cousteau* koji prikazuje morske dubine te film *Painleve* koji prikazuje svijet mikroba.

7. Vrste dokumentarnoga filma

Prema Mikić (2001, 108) dokumentarne filmove dijelimo po temi, namjeri, odnosno po uporabi određene dokumentarističke metode.

Polazeći od tih kriterija, temeljne vrste dokumentarnoga filma sljedeće su:

- činjenični film (prikazivanje događaja, reportaže, odnosno nadogradnja snimanoga događaja),
- namjenski film (obrazovni film),
- popularno-znanstveni film,
- promidžbeni film (od političke propagande do reklamnih filmova)
- antropološki film (život pojedinaca; sredine).

U počecima kinematografije, dokumentarni film javlja se kao tzv. činjenični film koji prikazuje događaje te nakon određenoga vremena prelazi u reportažni ili putopisni film, a kasnije u filmske novosti. Cjelovečernji dokumentarni filmovi, koji se pojavljuju završetkom Prvoga svjetskog rata, svoj poticaj uzimaju od antropoloških filmova R. J. Flahertyja i socijalno analitički filmova D. Vertova.⁹

Antropologija i film usko su povezani. Antropologija proučava čovjeka, njegovu povijest, geografsku raširenost, društveni razvoj, različite ljudske zajednice i međudnose. Sami se znanstvenici koriste filmskom vrpcom kako bi antropologijske audiovizualne pojave ili dr. zabilježili i naknadno proučavali, obradili i tumačili. Antropološki dokumentarni film prikazuje život pojedinaca, sredine, druge kulturne tvorevine, izvorne društvene običaje i vjerovanja.¹⁰

Namjenski je film svaki film koji ima namjenski karakter i koji je napravljen za praktične svrhe. Namjenskim filmovima želi se utjecati na ponašanje gledatelja, npr. na izborima (propagandni film) ili pak steći znanje (obrazovni film).¹¹

Popularno-znanstveni film vrsta je obrazovnoga filma koji je namijenjen populariziranju znanosti, stvaranju zanimanja ili uvođenja u znanstveno područje.¹²

Promidžbeni film može dodatno informirati, prikazuje političke propagande i reklamne filmove.

⁹https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=15755&fbclid=IwAR3Yi0bWUwx0_DXf47bLBIWKRF39JpeKzRqIsn28GRpAXGOa6XOEIMB79ko [Pristupljeno 10.9.2022.]

¹⁰ <https://filmska.lzmk.hr/natuknica.aspx?ID=183> [Pristupljeno 10.9.2022.]

¹¹ <https://filmska.lzmk.hr/natuknica.aspx?ID=3676> [Pristupljeno 10.9.2022.]

¹² <https://filmska.lzmk.hr/natuknica.aspx?ID=4150> [Pristupljeno 10.9.2022.]

8. Najpoznatiji dokumentarni filmovi u Hrvatskoj i u svijetu

Mikić (2001) navodi kako *Škola narodnoga zdravlja*, koja je osnovana 1927. godine, ima značajnu ulogu u razvoju dokumentarizma u Republici Hrvatskoj. Snimani filmovi služili su za zdravstveno obrazovanje najprije za seosko stanovništvo, ali isto tako i putopisno – etnografski filmovi. Prvi dugometražni film *Velebit* snima A. Gerasimov 1932. godine. Dvotjedni filmski žurnal *Hrvatska u riječi i slici* 1943. godine mijenja naziv u *Hrvatski slikopisni tjednik*. Najznačajniji dokumentarni film koji proizvodi državno filmsko poduzeće *Hrvatski slikopis* je *Straža na Drini* koji dobiva nagradu i na festivalu u Veneciji 1943. godine. Jedan od značajnijih dokumentarnih filmova nakon Drugoga svjetskoga rata je *Tunolovci* Branka Belana iz 1948. godine. Bitni dokumentarni filmovi redatelja Ante Babaje koji se mogu izdvojiti su: *Jedan dan u Rijeci* (1955.), *Tijelo* (1965.) i dokumentarni film *Čuješ li me?* (1965.). Od redatelja Gluščevića dokumentarni filmovi *Ljudi s Neretve* (1966.), *Golikov Od 3 do 22* (1966.) te najbolji proglašeni hrvatski dokumentarni film, Berkovićev *Moj stan* (1962.). Krsto Papić snima brojne dokumentarne filmove: *Kad te moja čakija ubode* (1969.), *Specijalni vlakovi* (1972.), *Mala seoska priredba* (1972.). Rudolf Sremec autor je dokumentarnih filmova: *Ljudi na točkovima* (1963.), *Učitelj plesa* (1969.), *Vrijeme šutnje* (1971.). Još neki od poznatijih hrvatskih dokumentarnih filmova su Sudićevi *Grad ptica u gradu ljudi* (1973.), *Pod asfaltom zemlja* (1975.), Žižićevi *Pohvala ruci* (1968.) i *S onu stranu mora* (1968.), Babićevi *Šije* (1970.) i *Gaziovac* (1974.), Tadićevi *Druge* (1972.) i *Pletenice* (1974.), Kreljini *Coprnice* (1971.), *Viktorov let* (1989.) i *Na sporednom kolosijeku* (1992.). U devedesetima se, zbog ratnih zbivanja, dokumentarni film seli na male ekrane.

Kukoč (2002) spominje mladi hrvatski film, koji se javlja početkom devedesetih godina, kao dio entuzijastičkoga vala mladih ljudi. Taj pokret ima veliki utjecaj na igrani, ali i na dokumentarni film. Producentska kuća *FACTUM* koja je osnovana sredinom devedesetih godina 20. stoljeća unosi novi pristup u stvaralaštvo dokumentarnoga filma. Značajni redatelji *FACTUM* kuće, Dalibor Matanić, Stanislav Tomić i Tomislav Rukavina stvaraju tri značajna dokumentarna filma, a to su: *Metropola*, *Bag* i *Sretno*. Kukoč (2002) ističe kako navedeni dokumentarni filmovi iskaču od standarda dokumentarnih filmova radi slobodnije forme i zaigranoga stila. Dokumentarni filmovi producentske kuće *FACTUM*, koji također posjeduju takve karakteristike su: *Una storia Polesana* i nagrađeni dokumentarac *Godine hrđe* Aleksandra Korovljeva, *Jurić: Tvrđa 1999.* Zvonimira Jurića te *O kravama i ljudima* Zrinke Matijević i Nebojše Slijepčevića. *Jurić: Tvrđa 1999.* zaigranim stilom prikazuje ljubav autora prema svome gradu Osijeku, a *Godine hrđe* nagrađen je dokumentarac impresivne fotografije.

Jedan od najboljih i najnagrađivanijih dokumentarnih filmova u protekla dva desetljeća je *Dečko kojem se žurilo*, redateljice Biljane Čakić koja prikazuje osobnu priču o potrazi za bratom koji je nestao za vrijeme rata.¹³

Kao jednu od većih producenstskih kuća dokumentarnih filmova, Kukoč (2002) spominje Hrvatsku radio televiziju koja, uz to što snima informativne i edukativne dokumentarce za televizijsko prikazivanje, stvara i veliki broj umjetničkih dokumentarnih filmova. Jedan od popularnijih je *Plasitelj kormorana* Branka Ištvančića koji crnim humorom prikazuje životnu priču najneobičnijega zanata na svijetu.¹⁴

Slika 3. Dokumentarni film *Plasitelj kormorana*¹⁵

Također i filmski kritičar Veljko Krulčić (2020) izdvaja, na osobnu inicijativu, popis najznačajnijih filmova hrvatske kinematografije. Na popisu su se za najbolji dokumentarni film, gledajući stvaralaštvo posljednjih dvadeset godina, našli dokumentarci: *Novo, novo vrijeme* Igora Mirkovića i Rajke Grlića (2001.), *Što sa sobom preko dana* Ivone Juke (2006.), *Dobro jutro* Ante Babaje (2007.), *Autofocus* Borisa Poljaka (2013.), *Dum spiro spero* Pere Kvesića (2016.), *Srbenka* Nebojše Slijepčevića (2018.), *Na vodi* Gorana Devića (2018.), *Majči* Josipa Lukića (2018.) te prethodno spomenut nagrađivani dokumentarni film *Dečko kojem se žurilo* Biljane Čakić Veseljić (2001.).¹⁶

Kao klasik svjetske dokumentaristike zasigurno se izdvaja dokumentarac *When We Were Kings* (*Kraljevi ringa*) redatelja Leona Gasta iz 1996. godine. Film je osvojio Oscara za najbolji dugometražni dokumentarni film. Uprizoruje se najpoznatiji boksački meč u povijest, takozvani

¹³http://www.hfs.hr/hfs/zapis_clanak_detail.asp?sif=155 [Pristupljeno: 23. 7. 2022.]

¹⁴http://www.hfs.hr/hfs/zapis_clanak_detail.asp?sif=155 [Pristupljeno: 23. 7. 2022.]

¹⁵https://hr.wikipedia.org/wiki/Plasitelj_kormorana_%281998.%29#/media/Datoteka:Plasitelj_kormorana.jpg [Pristupljeno: 7. 8. 2022.]

¹⁶<https://radiogornjigrad.wordpress.com/2020/11/24/nova-kriticarska-valorizacija-hrvatske-kinematografije/> [Pristupljeno 23.7.2022.]

Rumble in the Jungle, i to meč za naslov svjetskoga prvaka potkraj 1974. godine u Kinšasi, današnjem Kongu, odnosno borbu između Geoga Foremana i Muhammada Alija. Redatelj Leon Gast otišao je u Zair snimiti film o koncertu koji je održan tri dana prije navedenoga meča. Tada je došlo do promjena pri čemu umjesto glazbenoga dokumentarca stvara najpoznatiji sportski dokumentarni film svih vremena.¹⁷

Dokumentarni film *The Act of Killing (Čin smaknuća)* redatelja Joshua Oppenheimera iz 2012. godine osvaja pedesetak nagrada uz nominaciju *Oscara*. Joshua Oppenheim američko je britanski redatelj koji do stvaranja navedenoga remek dijela nije poznat na dokumentarističkoj sceni. Nagradu *Oscara* osvaja dvije godine kasnije, dokumentarnim filmom *The Look of Silence (Pogled tišine)*, koji kao i dokumentarni film *Čin smaknuća* prikazuje nikad zacijeljene rane iz 1965. i 1966. godine. Prikazuje tragične događaje iz Indonezije kada je od strane vojske pogubljeno milijun ljudi, članovi komunističke partije, komunističkih simpatizera, etničkih Kineza, umjetnika, intelektualaca i novinara. Pogubljeni su svi koji su označeni kao prijetnja budućoj Suhartovoj diktaturi, a za zločine i nakon pedesetak godina nitko nije odgovarao.¹⁸

Još se od kojih klasika svjetske dokumentaristike izdvaja dokumentarac *Hoop Dreams* iz 1994. godine, redatelja Stevea Jamesa. Američki je redatelj za ovaj dokumentarac pet godina pratio dvojicu mladih perspektivnih košarkaša, Williama Gatesa i Arthura Ageea u Chicagu. Prikazuje težak put prema nikad dostignutom cilju, članove obitelji koji zajedno strepe te svakodnevni ulazak u ring s financijskim problemima i problemima mentalne prirode.¹⁹

¹⁷<https://www.dokumentarni.net/2021/10/26/when-we-were-kings-povratak-kraljeva-u-afriku/> [Pristupljeno 26. 7. 2022.]

¹⁸<https://www.dokumentarni.net/2021/10/20/cin-smaknuca-o-ljudima-i-cudovistima> [Pristupljeno: 26. 7. 2022.]

¹⁹<https://www.dokumentarni.net/2021/07/19/hoop-dreams-kosarkaski-snovi-na-vrucem-cikaskom-asfaltu/> [Pristupljeno: 26. 7. 2022.]

Slika 4. Scena iz dokumentarnoga filma *Hoop Dreams* iz 1994. godine²⁰

Uz bezbroj poznatih dokumentarnih filmova, potrebno je izdvojiti poznate dokumentarne filmove televizijske postaje *National Geographic* koji nude i prikazuju veliki broj dokumentaraca o svijetu. Pokrivaju provokativne, pravovremene i globalno relevantne priče najboljih svjetskih autora dokumentarnih filmova. Glavna svrha *National Geographic* dokumentarnih filmova proširivanje je znanja, ali i razumijevanje svijeta. Daljnji im je cilj promicati granice kroz ljepotu i moć snimanja.²¹

Mjesto na listi najpopularnijih dokumentarnih filmova *National Geographica* zauzimaju dokumentarci: *Fire of Love* (2022.), *The Rescue* (2021.), *Free Solo* (2018.), *We Feed People* (2022.), *Before the Flood* (2016.), *The Territory* (2022.), *Becoming Cousteau* (2021.), *Playing with Sharks: The Valerie Taylor Story* (2021.), *Fauci* (2021.) i *The First Wave* (2021.).²²

²⁰ <https://www.curzonblog.com/all-posts/three-reasons-to-watch-hoop-dreams> [Pristupljeno: 7. 8. 2022.]

²¹ <https://films.nationalgeographic.com/> [Pristupljeno 26. 7. 2022.]

²² <https://www.imdb.com/search/title/?companies=co0624013> [Pristupljeno: 25. 7. 2022.]

Slika 5. Dokumentarni film *Fire of Love* iz 2022. godine²³

²³ shorturl.at/ABK45 [Pristupljeno: 7. 8. 2022.]

9. Nagrade za dokumentarni film

Ubrzani razvoj filma i njegova sve veća popularnost diljem svijeta donose sve više različitih nagrada filmske umjetnosti. Jedna od najpoznatijih jest dodjela *Oscara* koja je svakoga siječnja željno iščekivana od strane milijuna filmskih ljubitelja. Dodjeljuju se nagrade za izvanredna pojedinačna ili kolektivna filmska postignuća u raznim kategorijama, a obuhvaća i nagradu za najbolji dokumentarni film. Pobjednik 2022. godine, na devedeset i četvrtoj dodjeli nagrada *Oscara* za najbolji dugometražni dokumentarni film je *Summer of soul (...or, when te revolution could not be televised)* redatelja Ahmira „Questlove“ Thompsona, a pobjednik *Oscara* za kratkometražni dokumentarni film je *The queen of basketball*, redatelja Bena Proudfoota.²⁴

Slika 6. Dokumentarni film *Summer of soul (...or, when te revolution could not be televised)*²⁵

Najprestižniji svjetski događaj posvećen dokumentarnom filmu je *IDA Documentary Awards*. Linda Buzzell osnovala ga je 1982. godine, a cilj joj je bio stvoriti manju zajednicu filmskih umjetnika kako bi proširila utjecaj i opseg dokumentarnoga filma u svijetu. *Međunarodno udruženje za dokumentarce* (IDA) podržava rad dokumentarnih pripovjedača i zagovara inkluzivnu dokumentarnu kulturu s vjerovanjem kako dokumentarni filmovi obogaćuju i produbljuju kulturu, informiraju i povezuju svijet. Također, pruža izravnu produkcijsku i razvojnu potporu autorima dokumentarnih filmova te pomaže u prikupljanju

²⁴<https://www.oscars.org/oscars/voting> [Pristupljeno 25. 7. 2022.]

²⁵<https://www.awardsdaily.com/fyc-searchlight-2/summer-of-soul-or-when-the-revolution-could-not-be-televised-review/> [Pristupljeno: 7. 8. 2022.]

sredstava za različite projekte. Uključuje i razgovore s iskusnim filmašima kao i edukativne seminare kako bi profesionalno obogatili znanje o samom zanimanju i o dokumentarnom filmu. Organizirana konferencija *Getting Real* okuplja takve vrste filmova u Sjevernoj Americi i svake se godine dodjeljuje nagrade, slaveći najbolje nefikcijske projekte, dokumentarne serije i kreatore.²⁶

Također, *BAFTA* (*The British Academy of Film and Television Arts*) svake godine dodjeljuje nagradu za dokumentarni film, poznatiji kao *The Robert Flaherty Documentary Award*.²⁷

Hrvatska ima bogatu filmsku umjetnost i veliki broj nagrada različitih kategorija. Jedan od važnijih događaja su i *Dani hrvatskog filma*. Manifestacija je osnovana 1992. godine, a svake godine predstavlja i nagrađuje hrvatske produkcije svih formi. Najpoznatija nagrada spomenutoga događaja nagrada je *Oktavijan, Hrvatskoga društva filmskih kritičara* za najznačajnija ostvarenja u igranome, animiranome, dokumentarnome, eksperimentalnome i namjenskome filmu. Pobjednik za najbolji dokumentarni film 31. *Dana hrvatskoga filma* je *Tvornice radnicima* redatelja Srđana Kovačevića.²⁸

Slika 7. Dokumentarni film *Tvornice radnicima*²⁹

²⁶<https://www.documentary.org/about-us> [Pristupljeno 25. 7. 2022.]

²⁷<http://awards.bafta.org/award/1967/film/robert-flaherty-award> [Pristupljeno 20. 7. 2022.]

²⁸<https://dhf.hr/o-festivalu/nagrade/> [Pristupljeno 27.7.2022.]

²⁹<https://subversivefestival.com/sf21/tvornice-radnicima/> [Pristupljeno: 7. 8. 2022.]

10. Film u nastavi

Rosandić (2005) navodi kako je tehnološka revolucija u školama i primjena tehničkih sredstava u odgojno – obrazovnom procesu započela pedesetih godina 20. stoljeća, čak kasnije u odnosu na druge grane ljudskoga djelovanja. Razvijene zemlje poput Sjedinjenih Američkih Država počele su primjenjivati tehnička sredstva tek nakon 1950. godine. Prema Rosandić (2005, 138): „u nastavi (odgojno – obrazovni) proces uključuju kinoprojektore, magnetofone, radio-aparate i televizore.“ Valja napomenuti kako se razvijanjem moderne tehnologije na tržištu pojavljuje sve više medijskih uređaja kojim se filmovi i druge multimedijske projekcije mogu prikazivati u učionici. To su prvenstveno projektori, prijenosna računala, računala s kućištima i sl. Kako Rosandić (2005, 138) navodi:

„Prva pedagoška iskustva pokazala su da tehnika može imati značajnu ulogu u reorganizaciji i unapređivanju odgojno – obrazovne djelatnosti. Primjena tehničkih sredstava ima trostruku namjenu:

- opća organizacija odgojno – obrazovnog procesa, tj. organizacija rada u školi,
- stvaranje novih uvjeta za stjecanje znanja, sposobnosti i navika te
- stvaranje uvjeta za provjeru znanja (mjerenje postignuća).“

Nakon nove epohe u školstvu, tj. nakon procesa digitalizacije, film postaje nastavno sredstvo u sklopu ostalih nastavnih sredstava. Napravljeni su noviji metodički priručnici kako bi se primjena filma olakšala u nastavnoj praksi. U Rosandiću (2005, 139): „Film i televizija udružuju sve prednosti spomenutih aparata (dijaprojektora, epidijaskopa), dajući sliku i zvuk. Pomoću televizije i kino aparature u nastavu se mogu uključiti nastavni filmovi s odlomcima iz književnih dijela.“ Film se u metodičkim priručnicima pojavljuje tek šezdesetih godina 20. stoljeća. Danas, u suvremenoj nastavi, nezamislivo je nastavu provesti bez filma ili kratkoga videouratka.

10.1. Utjecaj filma na djecu

Mikić navodi sljedeće (2001, 209): „za film se mora odgajati kao i za bilo koju drugu umjetnost. Treba se držati principa usmjeravanja, a ne principa zabranjivanja“. Djeci treba pružiti filmski odgoj i znanje pomoću kojega će kao mladi ljudi, a kasnije i kao samostalni odrasli ljudi, znati razlikovati film kao pravo umjetničko djelo od filma koji je samo neuspjeli pokušaj. Djeca mlađe dobi ne mogu shvatiti filmove u kojima se brzo izmjenjuju kadrovi i ne mogu povezati elemente prostora i vremena kada se redatelj koristi složenim montažnim postupcima jer djeca mlađe dobi filmski trik shvaćaju doslovno. Također, ne će shvatiti niti ako gledaju film koji nema vanjsku radnju, već samo prikaz analize unutrašnjega lika. Drugim

riječima, djeca u filmu ne mogu shvatiti ono što još ne znaju i nisu iskusili u svome stvarnome životu. Stoga je potrebno učiteljevo dobro poznavanje intelektualnoga i emocionalnoga razvoja i razvoja recepcijskih mogućnosti djeteta, učenika određene životne dobi. Dogodi se da učenici misle kako su razumjeli prikazani film, no u razgovoru s učiteljem dokaže se upravo suprotno. Učenici pamte prizore, sadržaje koji su njima bliski, ali često se pomoću razgovora može ustanoviti kako nisu u mogućnosti povezati prizore koji su u uzročno – posljedičnoj vezi niti prepričati cijeli sadržaj filma. Nerazumijevanje određenih prizora filma ne ometa učenike u daljnjem gledanju, a proces potpunoga razumijevanja filma polazi od jednostavnijeg ka složenijem.

Mikić (2001) spominje psihologa S. L. Rubinšteina koji razvoj djeteta dijeli u tri osnovne faze, a to su: rano djetinjstvo, predškolska i školska dob. Svaka faza posjeduje svoje specifične karakteristike. Primjerice, dijete u predškolskoj dobi gleda kraće filmove i to najčešće animirane filmove i shvaća cjelinu, a ne samo detalje. Provedena istraživanja dokazuju kako je doživljavanje filma najintenzivnije u osnovnoškolskoj dobi. U razdoblju od sedme do devete godine života djeca veću pažnju priklanjaju pričama i bajkama, a novonastale emocije i doživljaje, nakon ogledanoga filma, crtanjem i modeliranjem prenose u vanjski svijet. Bitno je naglasiti kako djeca film proživljavaju cijelim svojim bićem uz uspješno distanciranje od stvarnosti. Djeca životne dobi od deset do dvanaest godina više razumiju film, nego mlada djeca. Razumiju kretanje kamere te pokazuju zanimanje za filmsko stvaranje s tehničkoga gledišta, a najveći interes pokazuju za akcijske filmove. Kasnije, u životnoj dobi od trinaest do petnaest godina, nemaju poteškoća s razumijevanjem filmskoga jezika i dolaze u stanje aktivnoga gledanja filma u kojima se razvija i napreduje kritičnost, divljenje junaku, tehnici te drugim pojavama. U tim godinama, najpopularniji su pustolovni filmovi. Od šesnaeste do osamnaeste godine javlja se zanimanje za filmove ljubavne tematike i zanimanje za unutarnji život junaka, brak i socijalni život. Od šesnaeste do osamnaeste godine života kod mladih se bude novi interesi, što se može primijetiti u odabiru filma. Također, mladi ljudi sposobni su razumjeti i stvarno estetski vrednovati film.

Prilikom doživljavanja filma, Mikić (2001, 211) tijekom odrastanja dijeli četiri različita procesa doživljavanja filma, a to su:

1. participacija,
2. identifikacija,
3. distanciranje te
4. projiciranje.

Mikić (2001) spominje kako se participacija javlja kod djece mlađe dobi. Djeca uslijed misaonoga i emocionalnoga procesa sebe dodaju kao novoga lika u priči. Do toga dolazi jer se ne mogu poistovjetiti s likom iz filma radi neizgrađene osobnosti i manjka životnoga iskustva i znanja. Identifikacija se javlja u kasnijoj dobi i tada se mogu poistovjetiti s likom iz filma, zajedno s glavnim junakom proživljavaju radost, strah i žalost. Često se događa da se dijete tako poistovjećuje s negativnim likom, lika nasilnika ili kriminalca. Razlog tomu može biti odlična režija, sugestija redatelja, scenarista, glumca ili nastojanje djeteta za divljenjem i dobivanjem poštovanja od strane ostalih vršnjaka.

Misaoni i emocionalni proces koji se protivi svemu što film pokušava implicirati, Mikić (2001) sugerira kako se javlja kod djece starije od dvanaest godina. Mikić (2001) ističe kako se projiciranje javlja tijekom odrastanja, u kasnijoj životnoj dobi. Gledatelj pomoću filmova uči te tako prenosi nešto korisno u vlastiti život kako bi riješio neki problem, no ovaj proces može i izostati.

Prema Težaku (1967, 16): „Film može pozitivno utjecati na razvijanje etičkih stavova, estetskog ukusa, filozofskih pogleda, psihološke osjetljivosti, spoznajne prijemljivosti, širine i dubine znanja ljudi.“ Težak (1967), također, izdvaja citate poznatih, filmskih i političkih radnika. Jedan od njih je David Wark Griffith koji ističe kako bi samo šest filmova svjetske povijesti obogatilo mlade ljude većim znanjem od samoga školskoga obrazovanja. Spominje filmskoga kritičara Béla Balázsa koji smatra da cijeli svijet zna i priznaje kako filmska umjetnost najsnažnije utječe na duh širokih masa pa čak i snažnije od drugih umjetnosti.

10.2. Medijska kultura u razrednoj nastavi

Medijska se kultura u osnovnim školama, od prvoga do osmoga razreda, provodi samo u okviru nastave hrvatskoga jezika, dok u srednjoj školi to nije slučaj. Hrvatski je jezik, prema predmetnom kurikulumu Hrvatskoga jezika, organiziran u trima međusobno povezanih predmetnih područja: hrvatski jezik i komunikacija, književnost i stvaralaštvo te kultura i mediji. Predmetno područje kultura i mediji, prema Kurikulumu nastavnoga predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije (2019, 11), obuhvaća:

- „kritički odnos prema medijskim porukama, razumijevanje utjecaja medija i njihovih poruka na društvo i pojedinca; stvaranje medijskih poruka i njihovo odgovorno odašiljanje,
- razumijevanje kulture s gledišta svakodnevnoga života, s društvenoga gledišta, kulture u odnosu na popularnu kulturu i kulture u odnosu prema književnosti i ostalim umjetnostima te utjecaj kulture na oblikovanje vlastitoga kulturnog identiteta,

- poticanje svjesnosti o jedinstvenosti i vrijednosti različitih mišljenja, stavova i ideja, društava i kultura radi uspješne komunikacije te razumijevanja drugih i drukčijih.“

Odgojno-obrazovni ishodi prikazuju jasna očekivanja od učenika u tekućoj školskoj godini učenja i proučavanje predmeta. Prisutni su od prvoga razreda osnovne škole pa sve do završnoga razreda u srednjoj školi, a određeni su kao znanja, vještine, stavovi i vrijednosti. Odgojni-obrazovni ishodi koji se spominju u Kurikulumu nastavnoga predmeta Hrvatskoga jezika za osnovne škole i gimnazije (2019), a povezani su s dokumentarnim filmom u razrednoj nastavi u osnovnim školama, su:

„OŠ HJ C.2.2. Učenik razlikuje medijske sadržaje primjerene dobi i interesu (2019, 26).“;

„OŠ HJ C.4.2. Učenik razlikuje elektroničke medije primjerene dobi i interesima učenika (2019, 38).“³⁰

Medijska kultura obuhvaća različite teme kao što su: kazalište, film, televizija, radio, tisak, strip, a u posljednje vrijeme i internet radi njegova ubrzanoga razvoja. Cilj je medijske kulture, od prvoga do petoga razreda, upoznati djecu s dječjim filmovima, crtanim filmovima i dječjim televizijskim emisijama, a krajnji cilj medijske kulture filmski je obrazovati učenike (Erjavec i Zgrablić Rotar, 2000, 95.).

Riječ medij latinskoga je podrijetla i dolazi od riječi *medius* što znači srednji, u sredini (Jurčić, 2017, 128). Mediji su sredstvo komunikacije te se svakodnevno koriste, a prema Bognaru i Matijeviću (2002) mediji u didaktici nosioci su različitih funkcija i služe kao posrednici u didaktičkim funkcionalnim vezama. Isto tako, služe kao usmjeravanje i davanje pažnje, davanje vanjske pomoći, usmjeravanje mišljenja, ispitivanje uspjeha itd. Bognar i Matijević (2002, prema 1993, 234) nastavne medije razvrstavaju prema osjetilima pa ih tako dijele na vizualne, auditivne i audiovizualne. U vizualne medije ubrajaju se slikovnice, nastavni listići, knjige, zidne slike, crteži, aplikacije, modeli, dijapozitivi i drugo. U auditivne ubrajaju se kasete, auditivni zapisi na CD-u, (prijenosnom) računalu ili mobitelu i telefonu, a u audiovizualne (koja su kombinacija zvuka i slike) ubrajaju se televizijske emisije, zvučni nastavni filmovi; dokumentarni i igrani filmovi, multimedijски *software* na CD-u, ozvučeni dijapozitivi, videokasete i DVD.

Mediji, u ovom slučaju filmovi, mogu obogatiti nastavu u školama i olakšati provođenje nastave. Sredstva koja su prilagođena potrebama odgojno – obrazovnoga rada u školi, kako bi olakšali usvajanje sadržaja, nazivaju se nastavnim sredstvima i pomagalicama. Nastavna sredstva

³⁰ https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/HR-OSiGM_kurikulum.pdf [Pristupljeno: 18. 8. 2022.]

prilagođena su učenikovo dobi i mogu poslužiti kao motivacija za usvajanje novih sadržaja te sama biti izvor znanja. Geber (1972) nastavno sredstvo definira kao izvor znanja i spoznaja.

Mikić (2004) tvrdi kako je cilj medijske kulture i samih medijskih sadržaja zaintrigirati učenike za obrazovanje i omogućiti snalaženje u medijskom svijetu. Učenici medijski svijet trebaju promatrati kritički, ali i samostalno sudjelovati u njihovoj proizvodnji. Film prikazuje različite događaje, ponekad daje odgovore na postavljena pitanja ili pak prikazuje nove neproživljene situacije koje na jedan način zadovoljavaju učenikovu znatiželju te navode učenike na razmišljanje, kao na primjer, kako bi oni postupili u određenoj prikazanoj situaciji. Film, također, pruža različite informacije i edukativne sadržaje pomoću kojih učenik može naučiti o različitim običajima, ljudima, povijesnim događajima, o svojoj i drugim religijama, idejama itd. Djeca vole film i još su u procesu oblikovanja svoga identiteta i ne bi smjela podlegnuti ushitu medija, već razvijati kritički i stvaralački pogled s obzirom na složenost medijske kulture.

10.3. Medijska pismenost

Međuzvezdani je filmološko-metodički priručnik, koji je nastao na Danima medijske pismenosti, predstavljen stručnoj pedagoškoj javnosti kao rezultat suradnje Studio dima, Hrvatskoga audiovizualnoga centra, Hrvatskoga filmskoga saveza, Međunarodnoga filmskoga festivala za djecu KinoKino, portala medijskapismenost.hr, Agencije za elektroničke medije i UNICEF-a u sklopu pilot-projekta Filmovi ne padaju s Marsa. Film koji je inspirirao ovaj projekt je Moj dida je pao s Marsa (2019.) koji je preporučan od strane Ministarstva znanosti i obrazovanja učenicima osnovnih škola. Ovaj filmološko-metodički priručnik prikazuje metodičku pripremu za uporabu filma u razrednoj nastavi i sadrži radne listiće, ilustrirane materijale za pripremu nastave, različite ideje za aktivnosti te zadatke za učenike. Priručnik je moguće besplatno preuzeti na internetskim stranicama medijskapismenost.hr i didasmarsa.com te na stranicama partnera. Autorice priručnika stručnjakinje su filmskoga obrazovanja i redom su to: Ana Đorđić, Marina Gabelica i Jelena Modrić, a urednik je publikacije Uroš Živanović. Priručnik je prvenstveno namijenjen nastavnicima, odgajateljima, knjižničarima i drugim prosvjetnim djelatnicima. Robert Tomljenović, zamjenik ravnatelja Agencije za elektroničke medije, ističe važnost medijske pismenosti i poučavanja djece i mladih medijskoj pismenosti brojnim sredstvima pa tako i filmom. Navodi kako će, osim što će biti koristan nastavnicima,

pomoći i roditeljima čija je uključenost u medijski život djeteta vrlo važna za njegov daljnji razvoj.³¹

Mediji su danas sve više prisutni u životu djece. Okružena su različitim informacijama koje mogu imati pozitivan, ali i negativan utjecaj u različitim domenama njihova života, u razvoju osobnosti, sklapanju prijateljstva, odnosu prema drugima, prema sebi i svome tijelu, na razvoj kognitivnih sposobnosti itd. Sve češće se postavlja pitanje kako je najbolje zaštititi djecu od negativnih utjecaja medija. Kao odgovor na ovo pitanje je napravljena medijska kampanja *Birajmo što gledamo*. Cilj navedene medijske kampanje koja je nastala kao rezultat suradnje UNICEF-a i Agencije za elektroničke medije je prikazati važnost medijskog opismenjavanja ne samo djece, već i roditelja ili skrbnika djeteta. Kampanja želi osvijestiti na važnost opreznoga odabira medijskog sadržaja za djecu, indicirati na pravilno korištenje programskih oznaka o primjerenosti sadržaja i poticati sve ljude, a pogotovo djecu na kritičko promišljanje. Snimljena su tri televizijska spota koja prikazuju mogući negativni utjecaj na djecu, a podršku su pružili brojni hrvatski novinari i urednici kao Marija Miholjek, Petar Pereža, Zoran Šprajc, Tomislav Jelinčić, Danijela Trbović i Zoran Vakula dajući savjete kako sami postupaju sa svojom djecom i kako biraju medijske sadržaje primjereni njihovom uzrastu.³²

10.4. Etape sata nastave filma

Mikić (2001) smatra da struktura nastavnoga sata obrade filma u nižim razredima osnovne škole, metodički pristup nastavnih situacija i sama artikulacija sata ostane ista ili što sličnije koncipirana kako bi se pojednostavila nastava filma i tako ponajprije učiteljima olakšalo izvođenje spomenute nastave. Mikić (2001) predlaže sljedeće nastavne situacije za igrani, animirani i dokumentarni film:

1. motivacija,
2. najava,
3. prikazivanje filma,
4. emocionalna – intelektualna stanka,
5. slobodno iznošenje doživljaja,
6. istraživačka rasprava,

³¹ <https://www.medijskapismenost.hr/prirucnik-za-koristenje-filma-u-razrednoj-i-nastavi-medijske-kulture/>
[Pristupljeno: 18. 8. 2022.]

³² <https://www.medijskapismenost.hr/birajmo-sto-gledamo/> [Pristupljeno: 19. 8. 2022.]

7. uopćavanje te
8. stvaralački oblici rada.

Motivacija se provodi na početku sata i cilj motivacije je učenika emocionalno pripremiti na nove sadržaje. Koristeći se metodom razgovora, učitelj može stvoriti opuštenu atmosferu i tako na nesmetan način učenike uvesti u novu temu. Motivacija treba biti prikladna za svaki pojedini sat, a učitelj je taj koji treba odabrati pristup koji će biti originalan i problemski.

Nakon motivacijskoga dijela slijedi najava filma koja treba biti prirodna i ne bi smjela biti nagla kako učenici ne bi učiteljev prelazak u novu nastavnu situaciju. Potrebno je najaviti autora filma, zemlju i godinu proizvodnje. Učitelj može izdvojiti još neke zanimljive karakteristike, zanimljivosti odabranoga filma.

Prije početka prikazivanja filma poželjno je postaviti pitanje učenicima čiji će odgovor dati nakon gledanja filma. Film se gleda u cijelosti, osim ako učitelj ne napravi potrebnu stanku s kojom će istaknuti bitni detalj ili provjeriti i upozoriti učenike na nešto.

Emocionalno – intelektualna faza potrebna je svim učenicima. Gledanje filma izaziva snažne osjećaje koji ne popuštaju odmah nakon završetka filma i zato je potrebno pričekati kratko vrijeme kako bi se slegnuli dojmovi i osjećaji. Učitelj najbolje poznaje svoj razred i zna koliko je vremena potrebno da se slegnu doživljaji te kada je pravi trenutak da ih učenici iznesu.

Nakon emocionalno – intelektualne faze slijedi slobodno iznošenje doživljaja. Potrebno je krenuti opuštenijim tempom i dozvoliti učenicima da samostalno, uz učiteljevo vođenje, iznesu svoje dojmove. Svoje doživljaje mogu prikazati crtežom, sastavom ili pak iznijeti prepričavanjem i razgovorom. Postepeno ih se usmjerava prema drugoj nastavnoj situaciji.

Najzahtjevnija nastavna situacija istraživačka je rasprava u kojoj učenici uz pomoć učitelja određuju filmsku vrstu, temu, mjesto radnje, vrijeme radnje, strukturu fabule, likove, iznose ideje filma i filmski izraz. Određivanjem filmske vrste, učenik stječe novo znanje. Određivanjem jednostavnijih podataka kao što su tema, mjesto i vrijeme radnje, učenik ostvaruje prijelaz u određivanju i rješavanju složenijih pitanja. Kod strukture fabule, učenici određuju redosljed događanja, određuju uvod, zaplet i rasplet radnje. Likove dijele na glavne i sporedne te uspoređuju odnose među likovima. Lik je nositelj radnje i prikazuje autorove ideje i poruke te je moguće napraviti vanjski opis (lice, tijelo, odjeća) i unutarnji opis lika (karakter, ponašanje, razmišljanje). Film nudi više od jedne ideje i stoga je važno tijekom iznošenja ideje filma saslušati sve prijedloge učenika te zajedno odabrati ideju koja najbolje opisuje pogledani

film. Što se tiče filmskoga izraza, potrebno se ograničiti na neka filmska izražajna sredstva koja su primjerena učenicima nižih razreda. Svaki film priča je za sebe te je najbolje odabrati filmski izražaj koji prevladava u odabranom filmu. Boja je izražajno sredstvo koje utječe na učenikovo raspoloženje, doživljavanje filma i likova. Primjerice, tople boje potiču aktivnost i stvaraju osjećaj radosti, dok hladne boje smiruju. Većinom se u dječjim filmovima izbjegava simbolika boja jer je to dosta složeno za učenike nižih razreda, ali ako bude istaknuta, valja pokušati objasniti značenje i djelovanje. Važno je izražajno sredstvo i glazba koja u filmu stvara ugođaj i suzbija monotoniju. Pratećom glazbe ističe se napetost, strah, veselje, osjećaj iščekivanja. U istraživačkoj raspravi, učitelj procjenjuje čemu će najviše posvetiti vrijeme i pažnju, a to ipak ovisi o odabranom filmu i njegovim karakteristikama.

Uopćavanje je nastavna situacija u kojoj se ponavljaju bitne spoznaje i nove spoznaje o filmu i u kojoj dolazi do konačne prosudbe filma kao cjeline.

Nakon prethodno obrađenih etapa, slijedi stvaralački rad za koji su učenici često raspoloženi. Kroz razne aktivnosti kao što su crtanje, pisanje novoga završetka filma ili nastavka filma, glume, pisanje kritike, slušanje filmske glazbe i simuliranje snimanja, ponavljaju doživljaj filma. Stvaralački rad treba biti prikladan i odgovarati interesu i raspoloženju učenika.

11. Dokumentarni film u nastavi

Prema Težak (2002), postoji više razina projektiranja nastave filma. Prva se razina odnosi na državu i na donošenje odluka o uvođenju kakvoga područja u proces odgoja i obrazovanja. Druga je razina škole u kojoj vodstvo škole donosi godišnje planove, a učitelj može dati svoj prijedlog. Treća se razina odnosi na razredni odjel u kojemu učitelj ima veću slobodu. On je taj koji sam ili uz pomoć stručnoga aktiva projektira nastavu filma. U četvrtoj je razini omogućena najveća sloboda, a odnosi se na nastavni sat ili nastavni proces. Upravo je nastavnik taj koji organizira filmski nastavni proces pomoću plana, nacрта ili projekta. Vrabec (1967) tvrdi kako je formiranje filmskoga gledatelja i razvijanje njegove osobnosti te mogućnosti i sposobnost zadovoljavanja gledateljeve umjetničke potrebe cilj nastave filma.

Odličan izbor za provedbu nastave filma dokumentarni je film *Odlučujuća utakmica* redatelja Đure Gavrana. Ovaj dokumentarni film za djecu sudjelovao je 2019. godine u eurovizijskoj razmjeni kratkih dokumentarnih filmova za djecu.³³

Slika 8. Dječji dokumentarni film *Odlučujuća utakmica*³⁴

Dječji dokumentarni film *Odlučujuća utakmica*, redatelja Đure Gavrana govori o djevojčici Luani Vanjak zvanj Lu. Lu je jedina djevojčica koja trenira s dječacima i san joj je okupiti žensku nogometnu reprezentaciju te se s njom plasirati na školsko državno prvenstvo u

³³ <https://juhuu.hrt.hr/gledaj/1303/odlucujuca-utakmica> [Pristupljeno 27. 7. 2022.]

³⁴ Dostupno na: shorturl.at/bDMZ8 [Pristupljeno: 7. 8. 2022.]

malom nogometu. Djevojčica u tome uspijeva i okuplja žensku nogometnu reprezentaciju, motivira djevojčice iz svoga tima te s njima trenira za nadolazeće utakmice. Kategorija u kojoj djevojčica igra je od četvrtoga do šestoga razreda, zajedno sa sestrom Veronikom, svojom suigračicom. Djevojčica Lu dolazi iz sportske obitelji koja joj je velika potpora u svim napetim i stresnim trenutcima. Ovaj dokumentarni film prikazuje djevojčičin život u školi, kod kuće i na treningu. U jednoj od scena Lu pokazuje sve svoje kopačke, izdvaja svoje prve kopačke te se sa smiješkom prisjeća trenutaka kada je tek počela trenirati nogomet. Prvu utakmicu pobjeđuju radi manjka igrača druge momčadi, a drugu odličnom odigranom utakmicom što ih dovodi do samoga finala. Film prikazuje strah, uzbuđenost i nervozu djevojčice prije samoga finala. Lu s drugim djevojčicama uspijeva ostvariti svoj san u trenutku kada u zadnjoj sekundi zabija gol što ih dovodi do dugo iščekivane pobjede.³⁵

11.1. Nastavni sat dokumentarnoga filma – *Odlučujuća utakmica, 4. razred*

Motivacija se može provesti metodom razgovora koja je jedna od najzastupljenijih metoda jer se dijalogom prodire do srži teme. Težak (2002) izdvaja reproduktivni i katehitički razgovor koji se sastoji od kraćih pitanja. Slobodni razgovor je razgovor u kojemu učenici razgovaraju bez nametanja teme, a razgovor koji najviše prevladava u nastavi osnovnoškolskoga odgoja i obrazovanja je heuristički ili sokratovski razgovor pomoću kojega učitelj učenike navodi do zaključa i novih spoznaja. Za motivaciju nastavnoga sata dokumentarnoga filma *Odlučujuća utakmica* moguće je postaviti navedena pitanja: *Koje sportove volite gledati? Koji sport treniraš? Voliš li trenirati? Jesu li djevojčice i dječaci jednaki u svim sportovima? Po čemu se razlikuju? U kojem sportu nije uobičajeno vidjeti djevojčicu? Koji je najpopularniji sport na svijetu? Jeste li čuli za ženski nogomet? Što mislite o ženskom nogometu? Tko je uspješniji u tom sportu, djevojčice ili dječaci?* Svakako je potrebno postavljati i potpitanja kako bi se učenike potaklo i zainteresiralo za razgovor.

Nakon motivacije slijedi najava filma koja treba slijediti prije samih uputa za gledanje filma. Učitelj najavljuje film *Odlučujuća utakmica* redatelja Đure Gavrana. Na ploču je potrebno napisati naslov filma i ime redatelja. Učenike se zatim upoznaje s kratkom biografijom i djelima redatelja. Težak (2002, 117) ističe kako je za dodatnu motivaciju dobro navesti i osvojene nagrade, priznanja, kritike filma te dostupne informacije, određene zanimljivosti filma, autora ili glumaca. Učitelj tijekom ovoga sata može spomenuti kako je redatelj Đuro

³⁵<https://juhuhu.hrt.hr/gledaj/1303/odlucujuca-utakmica> [Pristupljeno 27. 7. 2022.]

Gavran rođen u Bjelovaru 1982. godine te da je magistrirao filmsku i televizijsku režiju, smjer dokumentarni film, na Akademiji dramskih umjetnosti u Zagrebu. Osim filma bavi se fotografijom, grafikom i instalacijom.³⁶

U glavnome djelu sata, učitelj prikazuje dokumentarni film, a nakon toga slijedi emocionalno – intelektualna stanka kako bi učenici u nekoliko trenutaka saželi svoje dojmove o filmu. Postavljaju se pitanja: *Je li Vam se svidio ovaj film? Zašto je/zašto nije? O kojem je filmskom rodu riječ? Je li vam se svidio ovaj dokumentarni film? Koje su karakteristike dokumentarnoga filma? O kome se govori u filmu?* Težak (2002, 119) ističe kako je poželjno da se gledanje filmskoga uratka i interpretacija filma odvija za vrijeme nastave, nastavnoga dana ili u izvannastavno vrijeme koji dopušta radni koncept u kojemu ne dolazi do prekidanja filma. Prikazivanje filma treba biti neometano kako ne bi došlo do remećenja ugođaja ili narušavanja učenikove koncentracije.

Kao što to i Mikić (2001, 216) elaborira, istraživačka je rasprava najzahtjevnija etapa nastave filma. U ovoj je etapi vrlo važna komunikacija učitelja i učenika. Učitelj postavlja pitanja, a učenik osvješčuje sadržaj filma i razvija sposobnost logičnoga zaključivanja. Učitelj postavlja sljedeća pitanja: *O čemu je riječ u filmu? Kako se zove glavni lik? Što misliš o Luani? Kakva je ona sportašica? Kakav odnos Luana ima s obitelji? Kakav odnos ima sa sestrom? Kako se zove sestra? Što govori o prijateljima? Kako se Luana osjeća prije finala? O čemu razmišlja? O kojem je filmskom rodu riječ?* Učenici odgovaraju da je to dokumentarni film. *Što možemo zaključiti o karakteristikama dokumentarnoga filma? Što on najčešće prikazuje?* Učenici iznose karakteristike dokumentarnoga filma: *prikazuje istinite događaje u trenutnim i pravim životnim uvjetima. Sadrži li puno razgovora i glume? Javljaju li se pravi glumci? Prikazuje li nešto stvarno ili izmišljeno? Kako bi učenici odgovorili na sljedeća pitanja ponovno se prikazuje film ili pak pojedini dijelovi. Kakva je slika? Prevladava li neka boja? Zašto? Kakvi su zvukovi? Jesmo li čuli govor u filmu? Kada? Jesmo li čuli glazbu? Kada i kakvu? Je li ona bila sporijega ili bržega tempa? U kojim smo trenucima čuli glazbu? Zašto je redatelj odabrao baš takav tempo u određenom trenutku? Jeste li zapazili da je redatelj ponekad nešto prikazao vrlo blizu kameri? Prikazano je u krupnom planu jer se čini veliko.*

Učenik iz spoznaja u analizi izvodi zaključke i sistematizira sadržaj. Odgovara na sljedeća pitanja: *Koji smo film danas gledali? Tko je redatelj filma? Kojoj vrsti pripada?* Težak (2002) napominje kako je potrebno osvrnuti se na najvažnije spoznaje o filmu i obuhvatiti film

³⁶<https://croatian.film/hr/directors/7> [Pristupljeno 28. 7. 2022.]

kao cjelinu što se postiže jezgrovitim razgovorom, usmenim sažetkom jednoga učenika ili pismenim sažetkom svih učenika.

U završnome dijelu, učitelj zadaje stvaralački zadatak. Mikić (2001) nabraja razne aktivnosti kao što su crtanje, pisanje novoga završetka filma ili nastavka filma, gluma, pisanje kritike, slušanje filmske glazbe, ponavljanje doživljaja filma. Važno je da stvaralački rad bude prikladan. Za dječji dokumentarni film *Odlučujuća utakmica*, učenici mogu napisati sastavak: *Gdje vidiš Lu za deset godina?*, *Što bi se dogodilo da je Lu izgubila završnu utakmicu?* ili *Kako vidiš Lu kao trenericu ženske nogometne momčadi?*

12. Zaključak

Ubrzani razvoj tehnologije i masovnih medija odražava se na život ljudi diljem svijeta. Uvelike se razlikuje dinamika života prije i sada te je danas za svakoga čovjeka važno da je medijski pismen kako bi se snašao u svijetu pretrpanom informacijama. Razvojem tehnologije i medija također napreduje i razvoj filma, što je vidljivo u svakodnevnom životu kada filmska produkcija dostiže vrhunac i nudi veliki izbor filmova iz cijeloga svijeta različitih kategorija. Film je danas lakše snimiti nego što je to bilo prije, što dovodi do velikoga broja umjetničkih djela, ali i do filmova koji ne ispunjavaju potrebne kriterije.

Film je u suvremenoj nastavi nastavno sredstvo i nastavno pomagalo kao i sam izvor znanja. Gledanje filma učenicima pruža priliku vidjeti i učiti o različitim pojavama, običajima, kulturama, prirodi, povijesti i drugom, koje ne bi bilo moguće vidjeti ili iskusiti u stvarnome životu. Film, ne samo učenicima, nego i svim ljudima različitih dobnih skupina, otvara vrata svijetu. Može poslužiti za opuštanje ili kao dio samoga obrazovanja.

Dokumentarni dječji film *Odlučujuća utakmica* redatelja Đure Gavrana može poslužiti kao pravi primjer zašto se dokumentarnom filmu pridaje veliki značaj. Gledanjem navedenoga filma, učenici mogu vidjeti stvarne životne situacije bez glume i pretjeranoga uljepšavanja. Odabrani primjer dokumentarnoga filma prikazuje djevojčicu Lu s kojom se učenici mogu i poistovjetiti jer prikazuje njezin život u školi, kod kuće, na treningu, njezine iskrene reakcije, strahove, nervozu, radost, životne ciljeve, uspone i padove te bliske osobe s kojima sve to dijeli. U ovome je dokumentarnome filmu prikazan život djevojčice koji možda nije toliko različit od njihovog, a u slučaju da ipak je, ovaj im dokumentarni film može poslužiti kao nešto što će ih naučiti sagledati i promatrati određene pojave s drugoga stajališta ili ih ipak navesti na drugačiji način razmišljanja., dovesti ih do spoznaje da su svi ljudi različiti te da imaju različite ciljeve što ne znači da su ti ciljevi manje bitni od njihovih.

13. Sažetak

Na temelju relevantne literature u radu se prikazuje pojam i obilježja dokumentarnoga filma. Film se definira kao medij te je prikazana povijest filma, vrste filmova, obilježja dokumentarnoga filma te razvoj i povijest dokumentarnoga filma. Navedene su vrste dokumentarnih filmova i najpoznatiji dokumentarni filmovi u Republici Hrvatskoj i u svijetu te prestižne nagrade za dokumentarne filmove. Prikazan je film u nastavi te sam utjecaj filma na odabranu dobnu skupinu. Ističe se važnost medijske kulture za odgoj i obrazovanje u osnovnim školama. Navedene su etape nastavnog sata iz predmeta Hrvatski jezik u sklopu kojega se uči o medijskoj pismenosti i kulturi. Na kraju je odabran i primjer dječjega dokumentarnoga filma *Odlučujuća utakmica* koji je također prikazan prema etapama sata filmske nastave.

Ključne riječi: film, dokumentarni film, povijest filma, redatelj, fabula, mediji, medijska kultura, filmske nagrade.

14. Abstract

The paper presents the concept of documentary film based on relevant literature and its features. At the beginning, film is defined as a media and the film history, film genres, characteristics of the documentary film, as well as the development and history of the documentary film are presented. The types of documentary films and the most famous documentary films in Croatia and in the world, as well as prestigious awards for documentary films, are listed. Film in general is shown in class and the film's impact on a selected age group. The importance of media culture for upbringing and education in primary schools is emphasized. The stages of the lesson are listed and at the end, an example of the children's documentary *Odlučujuća utakmica* is selected, which is also shown according to the stages of the film lessons.

Keywords: film, documentary film, film history, director, fable, media, media culture, film awards.

15. Literatura

1. BAFTA. Robert Flaherty Award. Dostupno na: <http://awards.bafta.org/award/1967/film/robert-flaherty-award> [Pristupljeno: 20. 7. 2022].
2. Biškup, S. (2005). *Metodički pristup filmu Druge Zorana Tadića*. Hrvatski filmski zapis. Dostupno na: http://www.hfs.hr/hfs/zapis_clanak_detail.asp?sif=713 [Pristupljeno: 22. 7. 2022.].
3. Bogнар, L. i Matijević, M. (2002). *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.
4. Croatian.film. *Đuro Gavran*. Dostupno na: <https://croatian.film/hr/directors/7> [Pristupljeno: 28. 7. 2022.].
5. Črnja, Z. (1962). *Filmska umjetnost*. Zagreb: Tisak grafičkih zavoda.
6. Dani hrvatskog filma (dhf.hr). *Nagrade*. Dostupno na: <https://dhf.hr/o-festivalu/nagrade/> [Pristupljeno: 27. 7. 2022.].
7. Erjavec, K. i Zgrabljčić, N. (2000). Odgoj za medije u školama u svijetu. Hrvatski model medijskog odgoja. *Medijska istraživanja: znanstveno-stručni časopis za novinarstvo i medije*, 6 (1), str. 89-107.
8. Filmska enciklopedija. *Antropologija i film*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <https://filmska.lzmk.hr/natuknica.aspx?ID=183> [Pristupljeno: 10. 9. 2022.].
9. Filmska enciklopedija. *Dokumentarni film*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=15755&fbclid=IwAR3Yi0bWUwx0DXf47bLBIWKRF39JpeKzRqIsn28GRpAXGOa6XOEIMB79ko> [Pristupljeno: 10. 9. 2022.].
10. Filmska enciklopedija. *Ekperimentalni film*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=17424> [Pristupljeno: 11. 6. 2022.].
11. Filmska enciklopedija. *Namjenski film*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <https://filmska.lzmk.hr/natuknica.aspx?ID=3676> [Pristupljeno: 10. 9. 2022.].

12. Filmska enciklopedija. *Obrazovni film*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44624> [Pristupljeno: 11. 6. 2022.].
13. Filmska enciklopedija. *Popularnoznanstveni film*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <https://filmska.lzmk.hr/natuknica.aspx?ID=4150> [Pristupljeno: 10. 9. 2022.].
14. Filmska enciklopedija. *Propagandni film*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
Dostupno na: <https://filmska.lzmk.hr/natuknica.aspx?ID=4239> [Pristupljeno: 12. 6. 2022.].
15. Geber, I. (1972). *Audiovizualna tehnika u nastavi*. Zagreb: Školska knjiga.
16. Gilić, N. (2013). *Filmske vrste i rodovi*. Zagreb: Društvo za promicanje književnosti na novim medijima. Dostupno na: [file:///C:/Users/maria/Downloads/filmske-vrste-i-rodovi%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/maria/Downloads/filmske-vrste-i-rodovi%20(1).pdf) [Pristupljeno: 21. 7. 2022.].
17. Hrvatska radio televizija (HRT). Juhuhu: *Odlučujuća utakmica*. Dostupno na <https://juhuhu.hrt.hr/gledaj/1303/odlucujuca-utakmica> [Pristupljeno: 27. 7. 2022.].
18. International documentary association (IDA). *Documentary Awards*. Dostupno na: <https://www.documentary.org/about-us> [Pristupljeno: 25. 7. 2022.].
19. IMDb. *With National Geographic Documentary Films (Sorted by Popularity Ascending)*. Dostupno na: <https://www.imdb.com/search/title/?companies=co0624013> [Pristupljeno: 25. 7. 2022.].
20. Jurčić, D. (2017). Teorijske postavke o medijima – definicije, funkcije i utjecaj. *Mostariensia: časopis za društvene i humanističke znanosti*, 21 (1), str. 128.
21. Krstičević, H. (2021). 'Čin smaknuća' – O ljudima i čudovištima. Dostupno na: <https://www.dokumentarni.net/2021/10/20/cin-smaknuca-o-ljudima-i-cudovistima/> [Pristupljeno: 26. 7. 2022.].
22. Krstičević, H. (2021). „Hoop Dreams“ – Košarkaški snovi na vrućem čikaškom asfaltu. Dostupno na: <https://www.dokumentarni.net/2021/07/19/hoop-dreams-kosarkaski-snovi-na-vrucem-cikaskom-asfaltu/> [Pristupljeno: 26. 7. 2022.].
23. Krstičević, H. (2021). „When We Were Kings“ – Povratak kraljeva u Afriku. Dostupno na: <https://www.dokumentarni.net/2021/10/26/when-we-were-kings-povratak-kraljeva-u-afriku/> [Pristupljeno: 26. 7. 2022.].
24. Krulčić, V. (2020). *Nova kritičarska valorizacija hrvatske kinematografije*. Radio Gornji Grad. Dostupno na: <https://radiogornjigrad.wordpress.com/2020/11/24/nova-kriticarska-valorizacija-hrvatske-kinematografije/> [Pristupljeno: 23. 7. 2022.].

25. Kukoč, J. (2002). *Mladi dokumentarni film*. Hrvatski filmski zapis. Dostupno na: http://www.hfs.hr/hfs/zapis_clanak_detail.asp?sif=155 [Pristupljeno: 23. 7. 2022.].
26. Medijska pismenost. (2021). *Birajmo što gledamo*. Dostupno na: <https://www.medijskapismenost.hr/birajmo-sto-gledamo/> [Pristupljeno: 19. 8. 2022.].
27. Medijska pismenost. (2019). *Priručnik za korištenje filma u razrednoj i nastavi medijske kulture*. Dostupno na: <https://www.medijskapismenost.hr/prirucnik-za-koristenje-filma-u-razrednoj-i-nastavi-medijske-kulture/> [Pristupljeno: 18. 8. 2022.].
28. Mikić, K. (2001). *Film u nastavi medijske kulture*. Zagreb: Educa.
29. Mikić, K. (2004). *Medijska kultura 5: udžbenik za 5. razred*. Zagreb: Školska knjiga.
30. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. (2019). *Kurikulum nastavnog predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije*. Dostupno na: https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/HR-OSiGM_kurikulum.pdf [Pristupljeno: 18. 8. 2022.].
31. National Geographic. *National Geographic documentay films*. Dostupno na: <https://films.nationalgeographic.com/> [Pristupljeno: 26. 7. 2022.].
32. Oscars. *Voting*. Dostupno na: <https://www.oscars.org/oscars/voting> [Pristupljeno: 25. 7. 2022.].
33. Peterlić, A. (2000). *Osnove teorije filma*. Zagreb: Sveučilišna naklada.
34. Peterlić, A. (2008). *Povijest filma*. Zagreb: Hrvatski filmski savez.
35. Rosandić, D. (2005). *Metodika književnoga odgoja*. Zagreb: Školska knjiga.
36. Skopljak-Barić, I., Berić, A., Dilica, K., Katić, A. i Mirt, D. *Hrvatski jezik za 5. razred. Objašnjavamo obilježja igranog i animiranog filma*. Dostupno na: https://edutorij.e-skole.hr/share/proxy/alfresco-noauth/edutorij/api/proxy-guest/df4dc771-5c46-4a4f-8328-5c1f35aed47f/html/692_objasnjavamo_obiljezja_igranog_i_animiranog_filma.html [Pristupljeno: 26. 7. 2022.].
37. Težak, S. (1967). *Film u nastavi hrvatskosrpskog jezika*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
38. Težak, S. (2002). *Metodika nastave filma*. Zagreb: Školska knjiga.
39. Turković, H. (1996). *Umijeće filma*. Zagreb: Hrvatski filmski savez.
40. Vrabc, M. (1977). *Uvođenje u umjetnost filma i televizije*. Novi Sad: Radnički univerzitet „Radivoj Ćirpanov“.

16. Popis slika

Slika 1. Prvi zvučni film *Pjevač jazza* iz 1927. godine. Dostupno na:

https://hr.wikipedia.org/wiki/The_Jazz_Singer_%281927.%29#/media/Datoteka:The_Jazz_Singer_1927_Poster.jpg [Pristupljeno: 6. 8. 2022.]

Slika 2. John Grierson. Dostupno na:

https://www.imdb.com/name/nm0340961/mediaviewer/rm915931136?context=default&ref=nm_phs_md_1 [Pristupljeno: 6. 8. 2022.]

Slika 3. Dokumentarni film *Plašitelj kormorana*. Dostupno na:

https://hr.wikipedia.org/wiki/Pla%C5%A1itelj_kormorana_%281998.%29#/media/Datoteka:Plašitelj_kormorana.jpg [Pristupljeno: 7. 8. 2022.]

Slika 4. Scena iz dokumentarnoga filma *Hoop Dreams* iz 1994. godine. Dostupno na:

<https://www.curzonblog.com/all-posts/three-reasons-to-watch-hoop-dreams> [Pristupljeno: 7. 8. 2022.]

Slika 5. Dokumentarni film *Fire of Love* iz 2022. godine. Dostupno na: shorturl.at/ABK45

[Pristupljeno: 7. 8. 2022.]

Slika 6. Dokumentarni film *Summer of soul soul (...or, when the revolution could not be televised)*. Dostupno na: <https://www.awardsdaily.com/fyc-searchlight-2/summer-of-soul-or-when-the-revolution-could-not-be-televised-review/> [Pristupljeno: 7. 8. 2022.]

Slika 7. Dokumentarni film *Tvornice radnicima*. Dostupno na:

<https://subversivefestival.com/sf21/tvornice-radnicima/> [Pristupljeno: 7. 8. 2022.]

Slika 8. Dječji dokumentarni film *Odlučujuća utakmica*. Dostupno na: shorturl.at/bDMZ8

[Pristupljeno: 7. 8. 2022.]

Obrazac A.Č.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Maria Kroló, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice primarnoga obrazovanja, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mojega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 14.9.2022.

Potpis *Maria Kroló*

OBRAZAC I.P.

IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOG / DIPLOMSKOG RADA U DIGITALNI
REPOZITORIJ FILOZOFSKOG FAKULTETA U SPLITU

STUDENT/ICA	Maria Krolo
NASLOV RADA	DOKUMENTARNI FILM U RAZREDNOJ NASTAVI
VRSTA RADA	Diplomski rad
ZNANSTVENO PODRUČJE	Humanističke znanosti
ZNANSTVENO POLJE	Filologija
MENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	doc. dr. sc. Tea-Tereza Vidović Schreiber
KOMENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	izv. prof. dr. sc. Helena Dragić
ČLANOVI POVJERENSTVA (ime, prezime, zvanje)	1. doc. dr. sc. Tea-Tereza Vidović Schreiber 2. izv. prof. dr. sc. Helena Dragić 3. doc. dr. sc. Ivana Odža

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/ica predanog završnog/diplomskog rada (zaokružiti odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude (zaokružiti odgovarajuće):

- a.) u otvorenom pristupu
- b.) rad dostupan studentima i djelatnicima Filozofskog fakulteta u Splitu
- c.) rad dostupan široj javnosti, ali nakon protoka 6/12/24 mjeseci (zaokružiti odgovarajući broj mjeseci)

U slučaju potrebe dodatnog ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

Split, 14.9.2022.

mjesto, datum

Maria Krolo

potpis studenta/ice